

Уманець О. В.

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
кандидат мистецтвознавства, доцент,
доцент кафедри культурології
ORCID ID:
<https://orcid.org/0000-0002-2762-9293>

ДІЯЛЬНІСТЬ «ПРОСВІТИ» В КОНТЕКСТІ НАЦІОНАЛЬНИХ КУЛЬТУРОТВОРЧИХ ПРОЦЕСІВ ХІХ ст.

ХІХ ст. у складних і неоднозначних спрямуваннях національного відродження стало для української інтелігенції часом досягнення історичної

необхідності шляхів єднання з народом, формування підґрунтя консолідації нації та визначення вектору її подальшого буття. До вирішення цих питань звернулися перемишльське «Товариство галицьких греко-католицьких священників» (засн. 1816 р. на чолі з о. І. Могильницьким), спрямоване на створення умов для навчання українською мовою, поширення освіти українською для дітей, створення та поширення книжок, писаних простою народною мовою для найширшої аудиторії (що відбило заснування друкарні та видання першого в Галичині «Буквара»).

Національну культуротворчу діяльність української еліти продовжило створене 1848 р. національно-політичне об'єднання «Головна Руська Рада». Його консолідаційні спрямування відбило скликання «Собору руських учених», на якому справа просвіти народу була стверджена як головне завдання, освіта народу декларувалася як засіб утвердження конституційних прав народу, М. Синовідським було запропоновано план створення мережі читалень. Активне опанування європейського просвітницького досвіду, зокрема слов'янських культурних товариств, віддзеркалилося у створенні культурно-освітнього об'єднання «Галицько-Руська матиця».

На Західноукраїнських землях політичним фундаментом культурних процесів стала конституція Австро-Угорської імперії 1867 р., Закон про загальні права громадян (1867 р.), Закони про об'єднання та збори, які надали офіційної можливості згуртування української інтелігенції та виявлення її національно спрямованого культуротворчого потенціалу. Напрямами його реалізації, адекватними одвічній значущості освіти для української спільноти, стали передусім просвіта народу та піднесення статусу української мови як чинника консолідації нації.

«Спомагати народну просвіту в напрямках моральнім, матеріальнім і політичним через видання практичних книжок, брошур і т. д. в тій мові, якій парід говорить» [3, с. 18]. Це гасло, сформульоване о. Степаном Качалом в 1868 р., стало імпульсом для молоді Галичини у формуванні комітету зі створення товариства «Просвіта». Потреба у формуванні нової культуротворчої сили була зумовлена передусім політичними обставинами та різноспрямованістю поглядів української інтелігенції, яка не визначилася у виборі векторів нації- та культуротворення. Активізована діяльність «старорусинів» мала основою декларовані Б. Дідицьким у статті «Погляду на будучність» ідею єднання з «руським світом», Російською імперією. Нова генерація інтелігенції – народовці – мали на меті збереження обстоювання національних духовних опор та консолідації українства.

Саме цьому молодому, прогресивно орієнтованому поколінню належала ініціатива створення статуту «Просвіти», дозвіл на створення якої міністер-

ством освіти було надано 2 вересня 1868 р. міністерством освіти. До керівної ланки нової культурно-освітньої інституції увійшли знані представники української культурної еліти – А. Вахнянин, О. Борковський, І. Комарницький, М. Коссак, К. Сушкевич, М. Михалюк, О. Огоновський, О. Партицький, Ю. Романчук, К. Устиянович тощо. Просвітницька секція, діяльність якої була значно інтенсифікована ентузіазмом редактора Ю. Федьковича, почала видання популярної літератури та почала підготовку підручників для української гімназії.

Протягом існування наприкінці ХІХ ст. «Просвіта» наочно демонструвала активний пошук напрямів діяльності, адекватних тогочасним культурним реаліям, зокрема й потребі налагодження діалогу із західноєвропейськими освітніми товариствами, що відбила запроваджена об'єднанням практика обміну книжковими фондами.

Першим статутом «Просвіти» було передбачено передусім наукову, видавничу та освітню працю – дослідження духовного доробку народу та просвіту широких народних мас, «збирання й видавання всіх плодів усної народньої словесності, як пісень, казок, приповідок, історичних переказів і загалом усього, що може причинитися до пізнання народу і його історії» [3, с. 24]. Однак доволі значний як для того часу внесок для видання літератури для народу надавав діяльності об'єднання певного елітарного характеру та унеможлилював участь народних мас. За цих причин 1869 р. у Другому статуті було закріплено прагнення «ширити просвіту між українським народом» [3, с. 25] та поширення діяльності в провінційних містах та селах.

Значне зменшення внеску, закріплене Третім Статутом, відкрило шлях до активної участі селян в освітянській діяльності. Четвертий Статут, підготовлений К. Левицьким у 1891 р., встановлював структуру товариства, основою якого ставали читальні. За Статутом вони ставали багатофункціональними центрами духовного та економічного життя – в них створювалися курси неписьмених, організовувалися театральні вистави, вечорниці, а також виробничі спілки, крамниці, каси позики тощо.

За умов відсутності власної державності «Просвіта» на межі ХІХ–ХХ ст. ставала своєрідним національним еквівалентом організації духовного буття української спільноти в усьому багатстві його вимірів. Це відбив П'ятий Статут «Просвіти» 1913 р., в якому накреслювалися такі напрями діяльності – заснування народних театрів, кінотеатрів, бібліотек, читалень, музеїв, освітніх закладів від початкового до вищого, організація народних свят і з'їздів, госнодарських курсів тощо. У 1924 р. в Шостому Статуті «Просвіта» повернулася до суто освітньої та культурницької діяльності.

Значущість діяльності «Просвіти» в культуротворчій діяльності української еліти полягала не тільки в її консолідації та «прокладанні» шляхів майбуття нації, а й у створенні нового культурного простору, пов'язаного з національними витоками у просторі та часі та об'єднаного мережею культурно-освітніх закладів. Протягом 1868–1869 рр. було створено три філії товариства, розпочалося видання друкованого органу «Письмо з «Просвіти», з 1880 р. розпочалося видання політичної газети «Діло» (ред. В. Барвінський), було засновано фахові школи – «Господарську» (с. Миловання), «Торгівельну» (Львів), «Жіночу школу домашнього господарства» (с. Угерці Винявські). Суспільний резонанс діяльності «Просвіти» зумовив визнання на державному рівні, що відбило її фінансування галицьким сеймом. З 1868 р. почалося видання друкованої «Читанки для сільських людей «Зоря», з перервами протягом 1870–1939 рр. друкувалися своєрідні народні енциклопедії – календарі, які містили господарські, економічні, політичні відомості, популярно-розважальні, художні твори, зокрема перекладені, біографії видатних діячів української культури.

Продовжуючи освітні традиції, закладені за часів українського бароко, та постаючи як осередок лінгвоцентричних спрямувань, опікуючись збереженням історичного досвіду, «Просвіта» порушувала питання щодо українізації освіти та заснування в Львівському університеті кафедри історії України.

Діяльність «Просвіти» стала тим духовним стрижнем, який об'єднав у діях національний культурний процес XIX–XXI ст. Продовження активної діяльності об'єднання за часів УНР та його сучасне відродження засвідчили спадкоємність зусиль української культурної еліти у справі формування національного культурного простору, просякнутого просвітними та консолідаційними інтенціями.

Література

1. Біла Н., Дмитроца О. Культурно-освітня діяльність «Просвіти» та українських політичних партій в селах Галичини (кінець XIX – початок XX ст.) / Н. Біла, О. Дмитроца // Історичні науки. – 2011. – № 95. – С. 259–267.
2. Купрійчук В. Вплив товариства «Просвіта» на державотворчі процеси гуманітарного розвитку доби української національної революції (1917–1920 рр.) / В. Купрійчук // Збірник наукових праць Національної академії державного управління при Президентіві України. – 2013. – Вип. 1. – С. 207–217.
3. Перський С. Популярна історія товариства «Просвіта» у Львові / С. Перський. – Львів: Товариство «Просвіта», 1932. – 268 с.

Міністерство освіти і науки України

**Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого**

Кафедра культурології

**ДУХОВНА КУЛЬТУРА УКРАЇНИ
ПЕРЕД ВИКЛИКАМИ ЧАСУ
(до 150-річчя заснування «Просвіти»)**

Тези доповідей учасників
Всеукраїнської науково-практичної конференції

м. Харків, 23 квітня 2018 р.

Харків
«Право»
2018

УДК 008(477)
Д85

Редакційна колегія:
А. П. Гетьман (голова), *В. О. Лозовой*, *О. В. Уманець*,
Г. С. Савченко, *О. А. Стасевська*

Д85 **Духовна** культура України перед викликами часу (до 150-річчя заснування «Просвіти») : тези доп. учасників Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 23 квіт. 2018 р.). – Харків : Право, 2018. – 212 с.

ISBN 978-966-937-408-0

Збірка містить тези доповідей учасників Всеукраїнської науково-практичної конференції «Духовна культура України перед викликами часу (до 150-річчя заснування «Просвіти)», в яких висвітлені актуальні питання духовного буття сучасної України, національної ідентифікації та збереження культурної пам'яті.

Відповідальність за достовірність наданих матеріалів несуть автори.

УДК 008(477)

ISBN 978-966-937-408-0

© Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого, 2018
© Оформлення. Видавництво «Право», 2018

Гізімчук О. О.	Постать митця в українській культурі на прикладі видатної вітчизняної оперної співачки Соломії Крушельницької.....	57
Грицюк В. Є., Гудзенко О. Ф.	Інтеграція культур і викладання соціально-економічних дисциплін іноземним студентам.....	60
Дробиш А. А.	Постать Леоніда Лісовського в українській музичній культурі.....	62
Дубровіна І. В.	Постать М. І. Вериківського як зразок збереження культурної пам'яті (за фондами НБУВ)	64
Дягилев В. Е.	Інститут вищого образования – аксиологический детерминант развития современного общества	68
Зігура Є. А.	Традиції та новачії в мистецтві України кінця ХІХ – початку ХХ ст.....	70
Кармазін А. О.	Творча діяльність М. І. Вериківського: досвід збереження національної культурної пам'яті	73
Карчова Ю. І.	Традиції та новачії в сучасному народнопісенному виконавстві України	75
Коваленко І. І., Панаїд Я. І.	Про деякі специфічні риси правової культури доби Київської Русі.....	78
Коновалова І. Ю.	Культуротворча діяльність А. Вахнянина у дискурсі національного українського відродження.....	80
Пасмор Н. П.	Бібліотека як смислоутворююча детермінанта духовного простору сучасної України	83
Руснак Ю. М.	Творчий і педагогічний внесок Л. Н. Гінзбург у музичну культуру України	85
Савченко Г. С.	Лірична домінанта в сучасній українській професійній музиці	88
Середя О. В.	Принцип свободи совісті в умовах глобалізації: правовий та богословський аспекти	91
Сердюк О. В.	Український інтелігент ХІХ століття як універсальний культурний діяч	94
Сгаєвська О. А.	Концепт «історична пам'ять» в умовах трансформації українського суспільства	97
Уманець О. В.	Діяльність «Просвіти» в контексті національних культуротворчих процесів ХІХ ст.....	100

Ценко М. Б.	Трансформація інституту сім'ї у моральному вимірі	104
Щербина Е. Б.	У пошуках ідентичності	107

Студентська трибуна

Аліпова М. І.	Українська національна ідея як основа буття нації.....	110
Антоненко О. О.	Іван Огієнко – борець за відродження української автокефальної православної церкви часів української революції (1917–1920 рр.).....	112
Белік А. С.	Традиції та новації у творчості Квітки Цісик	114
Білоусова Д. О.	Моральні проблеми українського суспільства у пострадянський період	115
Бєлушкіна Д. С.	Проблеми сучасної української літератури.....	117
Бережна В. Р.	Тенденції розвитку образотворчого мистецтва сучасної України	119
Бершаденко О. В.	Збереження національної ідеї українців у діаспорі	120
Бичківська М. Ю.	Загрози ідентичності в умовах інформаційного суспільства	122
Бондарчук Ю. В.	Моральні проблеми сучасного українського суспільства	124
Браун А. А.	Філософські погляди Григорія Сковороди як крок у майбутнє	125
Герасименко Л. М.	Композиторські прочитання 12-го псалма Т. Шевченка в аспекті жанрової сугестії	127
Гладченко М. Є.	Образ української жінки у вітчизняному мистецтві ХІХ ст.....	129
Долгінцева Р. А.	Педагогіка партнерства в умовах глобалізації	131
Жихарєва О. М.	Проблеми моральності в культурі сучасної України	133
Зеленська К. С.	Тенденції розвитку сучасної української літератури	135
Зуєва Х. С.	Особенности оркестрового мышления Б. Н. Лятошинского на примере Увертюры на четыре украинские народные темы	136
Івченко В. О.	Відображення соціокультурної реальності в літературномуц інтер'єрі.....	138
Калімбет К. І.	Проблеми мови у сучасному художньому просторі України	140

Наукове видання

**ДУХОВНА КУЛЬТУРА УКРАЇНИ
ПЕРЕД ВИКЛИКАМИ ЧАСУ
(до 150-річчя заснування «Просвіти»)**

Тези доповідей учасників
Всеукраїнської науково-практичної конференції

м. Харків, 23 квітня 2018 р.

Відповідальність за зміст тез несуть автори

Видається в авторській редакції

Комп'ютерна верстка *А. Т. Грищенко*

Підписано до друку з оригінал-макета 12.04.2018.
Формат 60×84 1/16. Папір офсетний. Гарнітура Times.
Обл.-вид. арк. 12,13. Ум. друк. арк. 12,32. Вид. № 1885.
Тираж 150 прим.

Видавництво «Право» Національної академії правових наук України
та Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
Україна, 61002, Харків, вул. Чернишевська, 80а
Сайт: www.pravo-izdat.com.ua
E-mail для авторів: verstka@pravo-izdat.com.ua
E-mail для замовлень: sales@pravo-izdat.com.ua

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції — серія ДК № 4219 від 01.12.2011 р.

Виготовлено у друкарні ФОРМ Почернін
Тел. (057) 717-28-80